

TEKST: SVEND THORHAUGE,
LEDER AF LÆRERUDDANNELSEN I AARHUS

Er ånden fri?

Antologi om *Åndsfrihed i det moderne samfund* stiller skarpt på begrebet åndsfrihed både historisk og aktuelt. Antologien bringer begrebet tæt sammen med vores dannelsesinstitutioner, fordi åndsfrihed – også – handler om både menneskets bestemmelse og menneskets forsøg på at frigøre sig fra andres bestemmelse. Begrebet åndsfrihed giver ikke svar, men stiller os de spørgsmål, der er nødvendige for at forstå os selv, og hvad der er på spil i vores samtid

Åndsfrihed er som begreb på en gang et bedaget og et højaktuelt ord. På den ene side har frisind måske overtaget dets opgave, på den anden side indikerer stiftelsen af den kun fem år gamle *Foreningen Åndsfrihed*, at der er noget aktualiseret på færde. Og det er da også netop næstformanden i denne forening, Michael Agerbo Mørch, som sammen med folkesjælens grand old man, Ove Korsgaard, har redigeret denne antologi, der belyser åndsfrihedsbegrebet fra allehånde discipliner.

Åndsfrihed i folkeskolen

I 1975 blev åndsfrihed og demokrati indskrevet i folkeskolens formålsparagraf som en sekulær frisættelse af skolen fra tro og kirke. Fra den første nationale skolelov i 1814 og frem til 1937 var dannelsen af retskafne myndige borgere organisatorisk forbundet med folkekirken og

meningsmæssigt til den evangelisk-lutherske lære. Helt frem til 1975 var kristendomsundervisningen konfessionelt forpligtet og under præsteligt tilsyn. Men fra loven i midten af halvfjerdserne overtager demokrati og åndsfrihed horisont og tronstol. Det betyder noget for den skole, der gennem århundreder er blevet og har forstået sig selv som kirkens datter. I klassisk forstand er åndsfrihed nemlig ikke en sekularisering, men åndens fremmelse og frigørelse gennem skolens hverdag. Et potentiale, der kan vækkes hos den enkelte og et værn, der kan beskytte et folk, fordi man ikke kan binde ånd. I den forstand er åndsfriheden snævert forbundet med dannelsesbegrebet og korrektiv til det, Løgstrup siden kaldte arbejdssamfundet. Måske endda, hvilket kan læses ud af Ingrid Anks bidrag til antologien, et civilt korrektiv til de demokratisk bestemte love.

Som sådan giver begrebsparringen af demokrati og åndsfrihed i formålsparagraffen selvstændig god mening og spænding. Åndsfrihed er både demokratisk afsæt og hensigt.

Åndsfrihedens historiske rødder

Antologien bevæger sig inden for begge forståelser af åndsfrihed og indledes med tre indføringer i henholdsvis Luthers, Kierkegaards og Grundtvigs forståelse af åndsbegrebet: Menneskets frihed i forhold til ånden, menneskets frihed som ånd, og ånden som potentiale for menneskets fælles frigørelse. Det er de tre 'ånder', der lægger en væsentlig grund for både vores brug af åndsfrihedsbegrebet og for forståelsen af ånd som noget, der både sammenfatter og overskrider det individuelle.

Frederik Stjernfelts bidrag fortæller den anden historie, nemlig om P.F. Suhms forståelse af åndsfrihed som tankefrihed op imod en enevældig magt, tanker der blev gjort her i landet forud for den franske revolution og den amerikanske uafhængighedskrig og de dokumenter, som blev skrevet ved begge lejligheder. Åndsfrihed handler altså på den ene side om menneskets bestemmelse og på den anden side om menneskets forsøg på at frigøre sig fra andres bestemmelse. Derfor giver det også god mening, at antologien bringer begrebet snævert sammen med vores videnskabs- og vores dannelsesinstitutioner, fordi det handler om, hvad vi kan vide og

”I klassisk forstand er åndsfrihed nemlig ikke en sekularisering, men åndens fremmelse og frigørelse gennem skolens hverdag.”

”Åndsfriheden er nogle gange motor for en nybrydende tidsånd, andre gange bolværk mod en nedbrydende samme.”

hvem vi er. På denne vis indskrives begrebet sig i oplysningstraditionen.

Antologien er bygget op over denne læst. Efter de indledende artikler om Luther, Kierkegaard og Grundtvig, veludført af Bo Kristian Holm, Pia Søtoft og Katrine Frøkjær Baunvig, dykker vi ned i åndsfrihedens begrebshistoriske rødder, inden vi slutter hos folkeskolen, de frie skoler og højskolerne.

Hvor er åndsfriheden på læreruddannelsen?

Som læreruddanner savner jeg en artikel om læreruddannelsen. Det er ikke en kritik af antologiens valg, det er en sørgmodig konstatering af, at læreruddannelserne tilsyneladende ikke længe er en vigtig stemme i den debat, men alene ses som kvalificeringsinstitution henimod undervisning i folkeskolen. Man kan jo spørge sig selv, hvordan man kan understøtte åndsfrihed på en folkeskole, hvis ikke man selv har måttet kæmpe sig fri af en stedlig ånd på sin egen uddannelse, eller sat på spidsen: Kan der være åndsfrihed i folkeskolen uden åndsfrihed på læreruddannelsen?

Åndsfrihed handler nemlig altid om mestring og ikke bare om at være fri for magt. Som Stjernfelt fortæller os, opstår begrebet i Danmark som et korrektiv til enevælden, i 1975 er det et opgør med kirkens indflydelse på folkeskolen samtidig med at være et bolværk mod marxismen (jfr. Ove Korsgaard's bidrag i antologien). I dag udspiller der sig en diskussion om, hvorvidt åndsfrihed både kan være et spørgsmål om individets frigørelse og fx religiøse friskolers ret til eget værdigrundlag. Åndsfriheden veksler så at sige ind og ud af skolen som et opdrag til den enkelte folkeskoles indre liv på den ene side, og på den anden en diskussion af, i hvor høj grad frie skoler kan dannes på et værdigrundlag, der er tidsånden eller befolkningsflertallet fremmed.

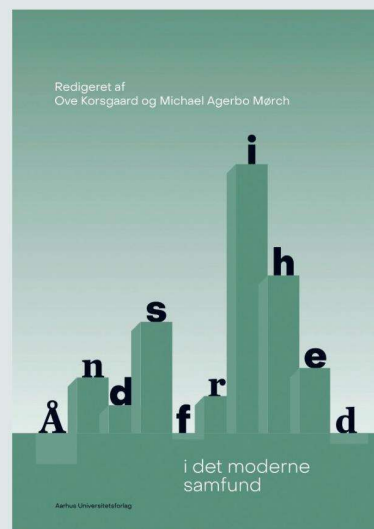
Åndsfriheden er nogle gange motor for en nybrydende tidsånd, andre gange bolværk mod en nedbrydende samme. Åndsfrihed giver med andre ord ikke svar, men begrebet stiller os de nødvendige spørgsmål, for at vi kan eksekvere vores frihed, herunder forstå hvad det så overhovedet vil sige.

Åndens frigørelse

I Grundtvigs dynamiske forståelse af mennesket og dets gudsbilledlighed er ånden det enkelte menneskes mulighed for at frigøre sig i (et) fællesskab. Højskolerne stærke fællesskaber med fokus på den historisk-poetiske dannelse er vokset ud af den forståelse. I Rasmus Kolbys udmærkede tekst om højskolerne i dag kan man måske lidt bekymret være vidne til, at det historiske er forsvundet fra den poetiske dannelsesdimension, og at ånden er blevet lokal og plural. Spørgsmålet er, om højskolerne ikke længere selv tror på, at de skriver sig ind i en fælles historie om mennesket og dets ånd?

Jens Erik Kristensens afsluttende bidrag forsøger delvist at lave en sammenskrivning af horisonterne i de enkelte bidrag, men som læser må man hovedsageligt selv lave krydslæsninger mellem de mange discipliner, der bidrager. Havde der været mulighed for det, kunne man have ønsket sig, at de to redaktører havde samlet skribenterne efter første udkast og at alle havde læst hinanden, så man mere fik en samtale i en foredragssal end et skifte mellem radiostationer på samme bånd, men forskellig frekvens. Omvendt gemmer der sig en smuk historie på tværs, hvis man som læser slutter sig til sammenhængerne selv.

Det er en god antologi som hermed anbefales til læsning både privat, men bestemt også i uddannelses- og dannelsesammenhænge – og gerne sammen med andre. ♦

Titel:
Åndsfrihed i det moderne samfund

Forfatter:
Redigeret af Ove Korsgaard og Michael Agerbo Mørch

Sidetæl:
396

Pris:
399,95 kr.

Forlag:
Aarhus Universitetsforlag 2022